

UNA EMIGRACIÓ FORÇADA: LA PARTICIPACIÓ DELS SOLLERICS A LA GUERRES DE CUBA, PUERTO RICO I FILIPINES (1895-1898) I ELS SEUS EFECTES A SÓLLER.

Antoni Quetglas Cifre

RESUM: Entre els anys 1895 i 1899, es varen perdre les darreres colònies ultramarines de la corona espanyola (Cuba, Puerto Rico i Filipines), després d'una dura guerra d'independència. I també per la intervenció dels EUA, que tenien interessos imperialistes sobre els dominis espanyols. Els sollerics, de principis del segle XIX, emigraren cap a les Antilles, establint-se sobretot a Puerto Rico. És per això que una vegada esclatada la guerra es trobaren fortament implicats en el conflicte. L'objectiu principal d'aquest estudi, és conèixer per una banda quina fou la participació directa dels sollerics en el conflicte, tan com a soldats o com a civils defensors de les seves propietats. I per altra banda saber quines repercussions va tenir la guerra a la localitat i als emigrants procedents d'aquesta. Es per la qüestió migratòria, que ens centrarem sobretot en l'illa de Puerto Rico, degut als forts lligams amb Sóller.

Introducció

A finals del segle XIX la corona espanyola solament comptava amb tres colònies ultramarines, que no havien participat del procés independentista que havien sofert les possessions espanyoles durant aquest segle. Aquests territoris eren: Cuba, Puerto Rico i Filipines. Les colònies eren molt preuades per la metròpoli, sobretot pels productes que allí es produïen: sucre, cafè, cacau i alcohol. Entre 1868 i 1878 es va donar un intent per part de la burgesia criolla de Cuba, d'aconseguir la independència de l'illa, però que va fracassar perquè aquesta burgesia no va arribar a consolidar-se com a força opositora a la sobirania espanyola. L'anomenada guerra dels 10 anys.

A pesar dels intents de reforma del ministre de d'Ultramar, Antoni Maura¹, el febrer de 1895, amb el "Grito de Baire" es donava la segona i darrera insurrecció cubana. Al cap de poc, les altres possessions espanyoles també es van alçar en armes. El juny del mateix any s'embarcaren les primeres tropes cap a les Antilles. El mes de novembre, partia des de Palma cap a Cuba el Batalló Provisional de Cuba, format per soldats balears.

Durant l'estiu de 1896, a les Filipines també es produeix un aixecament contra Espanya. A l'octubre parteixen els primers soldats balears cap a Filipines.

L'abril de 1898 es declara la guerra amb els Estats Units, després de l'enfonsament del cuirassat nord-americà *Maine*. Els EUA, feia temps que intentaven apropiat-se de les possessions espanyoles, després d'una intensa campanya de propaganda contra l'Estat espanyol, l'enfonsament del vaixell

¹ El qual pretenia dotar d'un alt grau d'autonomia a Filipines, Puerto Rico i Cuba. Les seves propostes foren rebutjades tant pels ministres de Madrid com pels dirigents de les colònies.

fou l'excusa perfecte per entrar en la guerra. Poc després de l'esclat de la guerra amb els EUA, el maig del mateix any es va declarar l'estat de guerra a Mallorca, davant un possible atac nord-americà. La guerra fou desfavorable per Espanya, endarrerida militarment. El 12 d'agost es firmava l'armistici i el 10 de desembre de 1898 l'Estat espanyol perdia les seves colònies a Puerto Rico Cuba i Filipines per la Pau de París, que passaven a mans nord-americanes. La tornada dels repatriats es va donar a partir de l'agost de 1898 i no es va acabar fins l'any 1900, amb la tornada del darrers presoners de Filipines.

La vila de Sóller va participar des de principis del segle XIX amb l'emigració americana, especialment cap a l'illa de Puerto Rico. Fou Joan Marquès, de Can Alic, el primer solleric que va partir com a emigrant a l'antiga *Boriquen*, l'any 1837². Es va establir com a comerciant de productes propis de l'illa, com el cafè i els destil·lats. A poc a poc va anar cridant els seus parents i coneguts, qui també s'establiren a l'illa, tant com a comerciants com a productors de cafè. Així es va seguir aquesta dinàmica amb tots els emigrants que els seguiren posteriorment. Sóller fou el poble de Mallorca que més efectius demogràfics aportà en aquesta illa, seguit de Palma i Artà. A Cuba també s'hi va establir una important colònia sollerics, a pesar que no fou tant rellevant com a l'illa veïna. A les Filipines, no tenim constància d'emigrants sollerics, en aquestes illes la presència de mallorquins fou escassa, i no es pot comparar amb la de les Antilles.

Amb tot, l'objectiu d'aquest estudi es conèixer millor la participació dels sollerics a les guerres d'Ultramar, i com va afectar això als emigrants residents tant a Puerto Rico com a Cuba. Es pels forts lligams entre Puerto Rico i Sóller i per raons d'espai, que aquest lloc serà la part central del nostre estudi, deixant les zones de Cuba i Filipines, amb un estudi més aproximat que exhaustiu. Les fonts utilitzades per elaborar-lo han estat de tres tipus:

a) Bibliogràfiques: podem destacar els estudis sobre les repercussions de les guerres d'Ultramar a les Balears del Dr. Antoni Marimon (*La crisi de 1898 a les Illes Balears, La política colonial d'Antoni Maura. Les colònies espanyoles de Cuba, Puerto Rico i les Filipines a finals del segle XIX, Els balears en les guerres de Cuba, Puerto Rico i les Filipines, L'emigració a Cuba i Puerto Rico després de 1898, L'emigració mallorquina a Puerto Rico (1890-1920), Les repercussions de les guerres de Cuba i de les Filipines a les Illes Balears*) i de Juan J. Negreira (*Baleares en la Guerra de Filipinas (1896-1898), Mallorquines, menorquines y pitiusos en la Guerra de Cuba (1895-1898)*). També destacar els estudis sobre l'emigració sollerica de Astrid Cubano (*Un puente entre Mallorca y Puerto Rico: la emigración de Sóller (1830-1930)*) i Jaume Ensenyat (*Mallorquins a Puerto Rico*).

b) Arxiu: bàsicament de l'Arxiu Municipal de Sóller, pel que fa a la correspondència militar entre les autoritats militars i l'Ajuntament.

c) Hemeroteca: amb el buidatge del setmanari Sóller, dels anys que

2 A l'illa ja hi havia anteriorment presència sollerica, però solament com a soldats o religiosos.

ocupa l'estudi, és a dir de 1895 a 1899, per poder saber en quina situació va viure la localitat aquesta guerra.

2. La participació dels sollerics a la guerra.

Una vegada començada la guerra a principis de 1895, es va procedir a enviar tropes de la península per aturar la insurrecció. Prest hi enviaren tropes mallorquines, i entre elles molts de sollerics. La primera notícia trobada en la premsa local de la partida d'un solleric cap a les Antilles és la de Miquel Marquès Palou, tinent del Regiment Regional nº 1 de Palma, el qual va partir cap a Puerto Rico el mes de març de 1895³.

No tothom que tenia l'edat reglamentària anava a la guerra, hi havia mecanismes per salvar-se, que consistien en pagar una redempció en metàl·lic, fugir o pagar a una altra persona perquè ocupés el seu lloc. Això darrer solament ho podien fer les classes altes, Antoni Marimon cita el casos d'alguns comerciants sollerics residents a Puerto Rico que pagaren la seva redempció en metàl·lic en el decenni de 1880-1890. Es tracta d'Antoni Marquès Borràs i Miquel Mayol Castanyer. Antoni Marquès va pagar 2.285 ptes. També es varen donar el casos de moltes famílies arruïnades per intentar salvar el seus fills de fer el servei i anar a la guerra. Marimon cita també a la dona de l'amo de can Quic, la qual estalvia molts d'anys per a poder redimir el seu fill⁴.

Com que en cada zona el conflicte va evolucionar de forma diferent, analitzarem la participació dels sollerics, segons els diferents fronts, donant importància a l'illa de Puerto Rico, pels forts lligams que existien amb la localitat:

Puerto Rico:

A Puerto Rico, on pràcticament no hi va haver conflicte hi partiren 174 soldats balears, dels quals 10 eren sollerics. Però a l'illa, repartits en els diferents regiments allà aquarterats, el nombre de sollerics era major, ja que molts emigrants partien de molt joves, sense tenir edat militar i quan tenien l'edat reglamentària feien el servei a l'illa. Com hem dit en aquesta illa hi havia una gran presència sollerica, tant pel que fa a l'economia com en la política, majoritàriament a favor del Partit Conservador i a la unió amb l'Estat espanyol. Des dels primers moments de l'aixecament independentista, els mallorquins residents a l'illa crearen Milícies de Voluntaris entre els partidaris a mantenir la sobirania espanyola, i per defensar les seves possessions dels anomenats *Tiznados*, (bandes de rebels que saquejaven les propietats dels espanyols). Moltes d'aquestes milícies foren comandades per sollerics i aquests tingueren un comportament essencial durant el buit de poder creat en els primers moments de la invasió nord-americana. Un cas fou el de

³ Setmanari *Sóller* 16-03-1895.

⁴ MARIMON RIUTORT, Antoni, *Les repercussions de les guerres de Cuba i de les Filipines a les Illes Balears*, tesi doctoral, Palma, UIB, 1993.

Maties Ferrer Lladó, qui fou capità de milícies a Adjuntas, el qual es va negar a seguir les tropes espanyoles que es retiraven cap a Utuado, justificant la seva decisió per protegir les cases dels *tizandos* que saquejaven les propietats dels espanyols fins que arribessin les tropes nord-americanes. Coneixem també la participació de Llorenç Joy Colom, comerciant solleric que va figurar l'any 1895 com a tercer candidat a alcalde de Ciales. El bombardeig de San Juan pels nord-americans va alterar als mallorquins de Ciales, Joy juntament amb el també solleric Joan Vicenç Bernat, ex-batle de Ciales i de l'oficialitat militar de Ciales, organitzà i augmentà la força de voluntaris oferint, menjar i la seva hisenda com a campament. Els aconteixements posteriors li foren adversos i varen motivar la seva renúncia com a tinent de batle de Cialitos y Toro Negro, acció que fou seguida per la plana major espanyola de Ciales en posicions governamentals. Els *tiznados* varen atacar moltes propietats de sollerics, a Guillem Mayol Castanyer i al seu germà Joan, residents a Lares, l'any 1896 li varen cremar les seves propietats. Es veu que la causa era la participació en política de dits germans pel bàndol conservador. Un oncle seu, Bartomeu Mayol fou batle d'Utuado entre 1894 i 1895, i durant la invasió nord-americana va tornar a ocupar el càrrec. Alguns foren condecorats per la seva participació en la guerra, com el comerciant i propietari Salvador Oliver Castanyer qui fou nomenat *Caballero de Orden de Isabel la Católica*. Esperanza Mayol cita a diversos sollerics que es veren implicats en els conflictes independentistes, com: Amador Bisbal Alcover, Bartomeu Frontera Bauçà, Llorenç Roses Borràs i Antoni Frau Oliver. En coneixem altres casos gràcies a l'estudi de la Dra. Estela Cifre de Loubiel⁵, com els de Joan Estades Santandreu, soldat del Batalló de Voluntaris l'any 1896 o Llorenç Roses Borràs, tinent del Batalló de Voluntaris l'any 1896.

Una vegada Puerto Rico va passar a les mans dels EUA, les possessions dels sollerics foren respectades, a més les forces invasores varen reprimir els *tiznados*, ja que aquests atemptaven contra les propietats privades.

Cuba:

Cuba fou el centre dels conflictes bèl·lics, i a la qual es destinaren més esforços tant humans com materials per mantenir-la sota sobirania espanyola. El general Martínez Campos es va fer càrrec de l'exèrcit espanyol fins a l'arribada del general mallorquí Valeriano Weyler l'any 1896, qui gràcies a una política molt repressiva va frenar la rebel·lió. Des de principi de la insurrecció, l'enviament de tropes regulars fou constant, formaren part de l'exèrcit colonial espanyol uns 2.476 balears, dels quals n'hi hagué uns 61 de sollerics. Aquests representaven el 2'46% del contingent.

Després de la mort del president Canovas, Weyler fou substituït pel general Blanco i es va concedir una ampla amnistia als presos polítics de Cuba i Puerto Rico. Aquesta política de concessions no va donar els seus

5 CIFRE DE LOUBRIEL, Estela, *La formación del pueblo puertorriqueño. La contribución de los catalanes, balearicos y valencianos*, San Juan, Instituto de Cultura Puertorriqueña, 1970.

fruits, ja que seguia el descontent dels cubans. A principis del 98, el cuirassat nord-americà *Maine*, que es trobava al port de La Habana, es va enfonsar després d'una forta explosió, els EUA varen responsabilitzar a Espanya d'aquest fet i van declarar la guerra de manera oficial el 25 d'abril. A principis de juliol, l'esquadra espanyola fou destruïda front el port de Santiago de Cuba.

A l'illa de Cuba, també hi hagué una destacable colònia sollerica, a pesar que aquesta no fou tan nombrosa com la de Puerto Rico. Pel que sabem la majoria de sollerics, per no dir tots, es mantingueren fidels a la corona espanyola i formaren part com a Puerto Rico, dels grups de batallons voluntaris. Sabem que una vegada començada la guerra alguns sollerics decidiren retornar a la localitat, esperant a veure quins serien els aconteixements, com per exemple el cas de Guillem Colom Muntaner, treballador en una casa comercial de La Habana.

Fou en els camps de batalla cubans on foren enviats la majoria de soldats sollerics, 61, dels quals en moriren 16 i 45 foren repatriats. Els soldats locals es varen enquadrar en el Batalló Provisional de Cuba, i començaren a partir a mitjans del 1895. La majoria dels morts no moriren directament dels combats, sinó més bé per culpa de les malalties tropicals, com la febre groga i els vòmits, i per les ferides mal curades. També coneixem els casos d'alguns, que moriren en trajecte de tornada cap a Mallorca, ja que les condicions dels vaixells eren molt dolentes. Els primers repatriats de Cuba tornaren a finals de 1897.

Filipines:

L'aixecament a Filipines, es va donar el mes d'agost de 1896. Els combats es varen donar fins a 1897, quan es va signar la Pau de Biac-Na-Bató. Una vegada començada la guerra amb els EUA, l'esquadra nord-americana es va traslladar a Cavite, i va destruir l'esquadra espanyola, cosa que va impulsar que els independentistes indígenes, que amb poc temps controlaren tota l'illa, excepte Manila, la capital filipina.

Foren pocs els sollerics que embarcaren cap a Àsia, en coneixem uns 10. Dels 420 soldats balears que partiren cap allà sols representaven el 2'14% del total. D'aquests 9 sollerics que combateren a les Filipines, 8 foren repatriats i 1 va morir. Coneixem el cas de Pere Coll Miquel, sabater nascut l'any 1876, que va lluitar en diferents fronts com Bignay, San Gabriel, Nueva Ecija i en la defensa de Manila; fou repatriat el març de 1899⁶. De tots els soldats sollerics, com hem dit solament en va morir un, el Capità d'Ingeniers, Ignasi Fortuny Moragues (*des Celler*), el qual acabat d'arribar de lluitar a Cuba, fou enviat a Filipines i morí de les ferides sofertes a Las Vasallas⁷.

En la següents taules, podem veure els sollerics que participaren en les guerres d'Ultramar:

6 NEGREIRA PARETS, Juan J., *Baleares en la Guerra de Filipinas (1896-1898)*, Palma, Lleonard Muntaner editor, 2006.

7 Ibid., pàg. 312.

I Jornades d'Estudis Locals

	Morts	Repatriats	Total
Cuba	16	46	62
Puerto Rico	1	9	10
Filipines	1	8	9
No localitzat	1	4	5
Total	19	67	86

	Soldats Mallorquins ⁸	Soldats Sollerics / %
Cuba	2.476	62 / 2'46%
Puerto Rico	174	10 / 5'75%
Filipines	420	9 / 2'14%

3. Sóller en el període 1895-1898. La guerra vista des de la localitat.

Degut als estrets lligams de la localitat amb les Antilles, especialment amb Puerto Rico, Sóller es va implicar molt en el conflicte. El desembre de 1894 es va fer una reunió de comerciants i industrials a Palma per intentar solucionar els problemes que dificultaven el comerç amb Puerto Rico, segurament en aquesta hi assistiren representants sollerics. Per aquesta mateixa qüestió, un sollerí resident a Cuba es lamentava en una carta publicada en el setmanari *Sóller*, que la collita de sucre havia estat molt dolenta, i que la comunitat de mallorquins es trobava molt preocupada per la creixent insurgència a l'illa.

Al mes de maig de 1895 es celebraven eleccions seguint el sistema canovista, a Sóller sortiren elegits: Joan Joy Pizà, Llorenç Mayol Alcover, Jaume Magraner Pons i Miquel Arbona Colom pel Partit Conservador i Josep Serra Aulet, Guillem Canals Bernat, Andreu Oliver Estades i Martí Marquès Marquès pel Partit Fusiónista. Joan Joy fou elegit batle.

La població en aquests anys es trobava entorn als 8.023 habitants el 1897, i no havia sofert grans canvis el 1900 (8.026 hab.). Això era degut en part per l'emigració tant cap a Amèrica com a França.

Així una de les primeres mesures que tingué l'Ajuntament vers la guerra fou el novembre de 1895, enviar a la banda de música local al port de Palma, per acomiadar al Batalló Provisional de Cuba⁹.

A pesar de la guerra, el flux migratori cap a Puerto Rico no s'atura. El setembre de 1895 un nombrós grup de sollerics va emigrar cap a les Antilles, principalment a l'illa de Puerto Rico.

Davant la guerra, a Sóller, es recaptaven diners i materials per enviar a les Antilles. Esperanza Mayol conta com a l'escola de Les Escolàpies preparaven llençols per fer benes pels malalts¹⁰.

Entre el 1896 i 1900 es va constituir a la localitat una delegació de la Junta de Protecció al Soldat, per atendre als soldats que anaven arribant.

8 MARIMON [4].

9 Setmanari *Sóller* 23-11-1895.

10 MAYOL ALCOVER, Esperança, *Islas*, Palma, Impremta Mossèn Alcover, 1976.

La iniciativa de la creació d'aquesta junta va venir de la directiva de l'entitat de socors mutus *Sociedad Defensora Sollerense*, la JPS estava formada per: Joan Joy Pizà (president, i batle de Sóller), Antoni Ensenyat (president de la S.D.S.), Joan Pizà Frontera (secretari de la S.D.S.), Llorenç Alou (comissionat de la S.D.S.), Pau Pons (secretari d'*Unión Obrera*), Vicens Garcés (secretari de l'*Artesana Sollerense*) i Salvador Elies (director de l'Acadèmia Mercantil)¹¹.

Degut a les circumstàncies bèl·liques, l'any 1896 l'Ajuntament va decidir que no es celebrarien els actes lúdics de les fires de maig, i que els diners que no es gastarien anirien destinats a donatius cap a l'exèrcit. L'any següent si que es varen celebrar ja que varen coincidir amb la celebració de l'Exposició Balear a la localitat.

El mateix any 96, el govern de Madrid va acordar l'emissió d'obligacions del tresor per valor de 400 milions de pessetes nominals. En aquest emprèstic voluntari hi varen participar moltes entitats i particulars de Mallorca. De Sóller podem destacar l'aportació del Banc de Sóller amb 250.000 ptes. i la del metge Antoni Frontera Bauzà amb 100.000 ptes.

El gener de 1897, en motiu de la festa de *Carnaval*, la JPS decideix aprofitar la "cavalcada" per recaptar diners per socórrer els soldats sollerics que tornen ferits o malalts i les seves famílies. Es varen recaptar 516'14 ptes., l'Arxiduc Lluís Salvador va fer un donatiu de 50 ptes¹². Es varen donar alguns conflictes entre la Junta local i la Junta de Palma, ja que aquesta darrera denunciava que la Junta de Sóller volia que els soldats sollerics rebessin auxili de la Junta de Palma, però aquesta no volia donar res perquè els diners recaptats per l'organització sollerica solament anaven destinats als soldats locals i no a la caixa comú per tots els mallorquins¹³. La recaptació que és va fer durant la cavalcada de l'any 97, fou un dels moments més polèmics per aquesta qüestió. A finals de l'any 97 els soldats de Sóller rebien auxilis per valor de 45 ptes.

Al mes de maig del mateix any, a la localitat es va celebrar "l'Exposició Balear d'Agricultura, Indústria i Belles Arts" que va coincidir amb les fires de maig. És varen imprimir 4.000 programes de festes, que es veneren a 10 cèntims cada un, i els beneficis d'aquesta venda es varen destinar a la JPS.

L'Ajuntament va aportar molts diners a la JPS, aquesta notícia aparegué al setmanari es un bon exemple de moltes iguals que apareixien a la premsa entre 1897 i 1899: *El Ayuntamiento acordó en su última sesión ordinaria que para atender al socorro de los soldados enfermos repatriados que, procedentes de las Antillas, regresen a este pueblo, se entreguen cien pesetas a la Junta Local de Protección al Soldado, con cargo al capítulo de impre-vistos*¹⁴.

Una vegada es va entrar en guerra amb els EUA l'any 1898, a l'illa es va establir l'estat de guerra, i a la localitat es va respirar un ambient d'exaltació

11 Setmanari *Sóller* 13-11-97, nº 554.

12 Ibid. 05-03-1897, nº 518.

13 Ibid. 13-11-97, nº 554.

14 Ibid. 18-10-1898

del bel·licisme i el patriotisme. El maig d'aquest any va arribar a la vila la "Columna Volant" del general José Barraquer que va recórrer la Part Forana, per donar coratge a la ciutadania davant un possible atac nord-americà i per explicar les mesures a adoptar en cas de que la guerra arribés. Des de la premsa local, és feien escrits en contra dels Estats Units així com també s'exagerava el potencial bèl·lic espanyol.

Es va crear també una "Junta Municipal de Subscripció Nacional pel Foment de la Marina i despeses generades de la Guerra", que pretenia recaptar fons per l'exèrcit, aquesta també va comptar amb el suport del sòller, que feren nombroses aportacions, que sortien publicades a la premsa.

4. Les repercussions a la localitat i pels emigrants sòllers a les colònies.

L'any 1898 la situació de Sóller era bona, segons es desprèn de la Guia de Sóller de Rullan i Mir¹⁵. La localitat no va perdre el seu dinamisme, sinó que es pot dir el contrari, a finals del segle XIX és trobava en el seu auge econòmic, demogràfic i social. Podem veure el nombre d'empreses, oficis i societats que tenia oficialment la vila a finals del segle XIX:

Botigues de Comestibles	13
Agrimensor	1
Apicultors	2
Bancs	3
Boters	1
Cafès	4
Carnissers	5
Comerciant de blat i farina	2
Companyies Marítimes	2
Conserves	2
Constructors de carros	2
Corder	1
Cotxes de lloguer	3
Diligències	3
Drogueries	2
Ebanistes	1
Empeltadors	2
Estancs	4
Fàbrica d'Electricitat	1
Fàbrica de ciment	1
Fàbrica de pells curtides	1
Fàbrica de teules	1
Fàbriques de teixits amb llançadores volants	8

15 RULLAN I MIR, Josep, *Guía de Sóller*, Sóller, Imprenta La Sinceridad, 1898.

Fàbriques de teixits mecànics	10
Farmacèutics	3
Ferrers	7
Fondes	4
Forns de Pa	3
Fusters	13
Impressors i enquadernadors	1
Llauners	1
Magatzems	2
Mestres d'obres	2
Metges	6
Molí Pulveritzador	1
Molins fariners	9
Notaris	2
Pastisseries	3
Patrons de Barca	21
Planteristes	6
Professors	24
Rellotgers	1
Restaurants	1
Sabaters	7
Saboneres	4
Sastres	1
Serres	1
Sindicat de Regants	1
Societats de Socors Mutus	3
Societats Recreatives	1
Tendes de Farina	4
Tendes de tela	4
Torners	1
Veterinaris	1
Xocolateries	3

L'Ajuntament d'aquest mateix any 1898 estava compost per Josep Serra Aulet (batle), Jaume Antoni Mayol Busquets (tinent de batle), Damià Magraner Morell (tinent de batle), Bartomeu Colom Morell (tinent de batle), Antoni Palou Pastor (síndic), Francesc Pastor Morell (síndic), Pere J. Santandreu Ferrà (concejal), Pere A. Martí Ozones (concejal), Guillem Alcover Morell (concejal), Guillem Canals Bernat (concejal), Andreu Oliver Bernat (concejal), Miquel Forteza Pomar (concejal), Andreu Oliver Estades (concejal), Pau Mayol Arbona (concejal), Ramon Mayol Muntaner (concejal), Antoni Arbona Colom (concejal), Miquel Lanuza Rosselló (secretari).

El Port de Sóller fou un dels ports d'entrada per on arribaren soldats balears repatriats de Cuba, a partir de l'agost de 1898. Per ell arribaren molts dels soldats sollerics. Les primeres notícies de repatriats locals surten a la premsa a finals de 1897: "Ha tornat de Cuba el soldat Antoni Arbona Bauzà

Rom. També ha tornat Maties Coll Mayol Carol, Salvador Arbona Pons, Antoni Canals Vidal, Andreu Castanyer Bernat, Bartomeu Rullan Mir, Bartomeu Darder Vicens, Josep Barceló Vicens, Cristòfol Ripoll Ferrer. Tots ells han estat socorreguts per la "Junta Local de Protección al Soldado"¹⁶.

En xifres relatives, la participació dels sollerics a les guerres, suposà el desplaçament de l'1'12% de la població local. Si tenim en compte que segons Tomas Samarra, hi havia uns 304 sollerics (aquestes xifres segurament són més altes, ja que no comptabilitza ni els fills ni les dones) que residien a Puerto Rico entre els anys 1899-1900 (que representaven el 3'78% de la població)¹⁷. A més segons l'estudi d'Antoni Vicens¹⁸ dels padrons de població de 1899, en aquest any, hi havia també 45 sollerics més a Amèrica i 1.217 a França. Fent comptes, els desplaçament total de població entre soldats enviats a les guerres d'Ultramar i els emigrants suposa el 16'85% dels habitants de la vall.

Els soldats retornats passaren a cobrar el mes de novembre de 1897 una renda setmanal de 7'50 ptes. A finals de desembre, aquesta puja a les 15 ptes. Aquesta era gestionada per la JPS local. Pareix que hi va haver alguns problemes amb els soldats retornats, Carles Quintana i Pau Domínguez citen per exemple el cas d'un soldat de suposat origen solleric, del qual el Consistori solleric no en sap res ...*Nosaltres hem trobat casos de repatriats que no eren del municipi de Llucmajor, però que hi havia anat a viure després de la guerra. Així, tenim el cas de Joan Vidal Rigo, de Felanitx, i Antoni Julià Puigserver, de Sóller, tot i que el batle del dit poble deia que era de Llucmajor...*¹⁹.

Després de l'armistici amb els EUA, els fluxos migratoris entre les Balears i les Antilles, és reprenghen. Molts dels sollerics que havien tornat a Mallorca durant la guerra, no tant per la pèrdua de les colònies sinó la per la paralització dels negocis a causa del conflicte²⁰, a poc a poc retornaren a Puerto Rico i Cuba. És ben clara una notícia del diari La Almudaina del 6 de setembre de 1898 recollida per Antoni Marimon: "La mayoría de los paisanos nuestros con residencia en Puerto Rico que a principios de verano llegaron a este pueblo en donde les sorprendió de nuevo su regreso a la citada isla ansiosos de saber a ciencia cierta el resultado de pasadas contingencias. En el primer vapor que salió de Cádiz luego de firmada la paz se embarcó don Juan Rullán; posteriormente salieron para el mismo punto don Antonio Canals, don Bartolomé Marqués, don Juan Arbona y en el que se hizo a la mar anteayer lo verificó nuestro particular amigo don Alfonso Castañer"²¹.

16 Setmanari Sóller 13-11-1897

17 SAMARRIA, Tomás, Lealtad y nacionalidad. Catálogo de catalanes, valencianos y balears residentes en Puerto Rico tras el cambio de soberanía de 1898, San Juan (Puerto Rico), PR Books, 1999.

18 VICENS CASTANYER, Antoni, *Sollerics a França (1870-1940). Passions i Quimeres*, Palma, El Tall, 1993.

19 QUINTANA, Carles A./ DOMÍNGUEZ, Pau J., *Llucmajor i la crisi del 98*, dins Estudis Balearics 60, Palma, IEB, 1998. Pàg. 119.

20 MARIMON RIUTORT, Antoni, *L'emigració a Cuba i Puerto Rico després de 1898*, Palma, dins "El Mirall", núm.75, 1995.

21 Ibid.

Una vegada l'illa passà a ser de sobirania nord-americana, els sallerics es trobaren en la situació de adoptar la nacionalitat dels conqueridors o mantenir la nacionalitat espanyola. L'any 1900, la majoria dels sallerics preferiren mantenir la seva nacionalitat; però n'hi hagué que canviaren si que adoptaren la nacionalitat nord-americana. Segons l'estudi de Tomás Samarra sobre aquest tema, dels 304 homes residents a Puerto Rico entre 1899 i 1900, 298 mantingueren la nacionalitat espanyola i solament 6 adoptaren la nova nacionalitat²².

A pesar de que a partir de la dècada dels vuitanta, el flux migratori salleric va començar ha canviar de destinació, passant França i els països propers del centre d'Europa (Bèlgica, Alemanya i Suïssa) a ser el centre receptor dominant envers de Puerto Rico, Cuba i Mèxic. L'emigració de sallerics cap a les Antilles no s'aturà fins ben entrats els anys vint del segle XX. Les causes d'aquest canvi serien: vaixell directe que anava del Port de Sóller cap als ports de Marsella i Cette, més possibilitat d'emigrants amb edats variades, la possibilitat de traslladar fàcilment la família, més facilitat per col·locar els productes locals en el mercat francès i les limitacions d'ascens social del grup dels emigrants a Amèrica, i que amb la pèrdua de control polític d'Espanya damunt Puerto Rico i el favoritisme del govern dels EUA cap a les empreses nord-americanes.

Malgrat tot, els sallerics no sols seguien emigrant cap a Puerto Rico sinó que aconseguiren una major riquesa, mitjançant el conreu i comerç del sucre i del cafè. L'any 1900, els emigrants a Puerto Rico representaven el 3'78 % de la població total de Sóller, i era la primera localitat d'origen dels emigrants mallorquins a l'illa antillana. Trobam també molts vincles comercials entre els sallerics residents a Puerto Rico i els residents a França. El canvi de govern i l'expansió accelerada de l'economia de l'illa durant la primera dècada del segle XX va afavorir a molts sallerics, de 156 empleats i 13 comerciants del 1899 es va passar a 105 empleats i 89 comerciants els primers anys del segle XX. Durant aquests anys es comença a notar el retorn de molts residents cap a Sóller, deixant els seus fills o parents enfront dels seus negocis (molts d'ells ja havien nascut a Puerto Rico).

Seguint l'estudi d'Atrid Cubano²³, aquesta etapa es la de l'auge de l'economia cafetera, que va propiciar una diversificació i fou la base de varis negocis sallerics als centres urbans, com les de producció de rom, les destil·leries més conegudes foren: el rom *Extra*, d'Antoni Vicens; el rom *Ancla*, de Miquel Barceló; el rom *La Tumbadora*, de Forteza Hermanos.; el *Selecto*, de Miquel Joy; el *Mensajero*, de Pizá y Cía. i el Pizá, de Pizá y González. Els germans Mayol Simonet, van fundar la tenda *Los Muchachos*, que es convertiria en una de les ferreteries més importants de San Juan. També els Roses fundaren una important fàbrica de sabó.

Una vegada establerts i consolidats els negocis, els sallerics tornaven al poble natal per casar-se i establir-se allí, deixant com a encarregats familiars

22 SAMARRIA [17].

23 CUBANO IGUINA, Astrid, *Un puente entre Mallorca y Puerto Rico: la emigración de Sóller (1830-1930)*, Colombres (Asturias), Colección "cruzar el charco", Fundación Archivos Indianos,

i llavors enviant els seus fills. Però també foren molts els que es casaren amb dones porto-riquenyes, el que va fer que arrelaren amb més força a la colònia.

A mesura que acabava la centúria, començaren els problemes pels sollerics, la davallada dels preus del cafè i la pèrdua espanyola de Puerto Rico afectaren als seus negocis. No podem oblidar els efectes de l'huracà San Ciriaco, que l'agost de 1899 va destruir bona part dels cafetals de l'illa. Sols les grans firmes comercials com *Roses y Cía.* pogueren resistir la crisi, el 1905 va fundar la central sucraera *Cambalache*.

Davant la davallada d'influència dels sollerics en l'economia de l'illa front el americans, la solidaritat com a grup es va fer palesa, s'anaren associant i concentrant, per reduir costos, així sorgiren empreses com la *Puerto Rico Distilling Company* (1906) per a la producció i distribució de rom²⁴ i la *Soller Sugar Company* (1909).

Destacar que els sollerics seguien participant en la vida política, social i econòmica de l'illa, ocupant càrrecs importants en molts d'aquests camps.

5. Conclusions.

En conclusió podem extreure una sèrie d'idees per reflexar el que varen suposar les guerres d'ultramar per als sollerics:

- Definitivament el flux migratori es desvia cap a altres llocs més propers. Si bé, la pèrdua de les Colònies no fou l'única causa a curt plaç, si ho serà a partir dels anys vint, quan els EUA impulsaren lleis molt restrictives per l'emigració cap a les Antilles.

- Els anys posteriors a la independència foren favorables als sollerics residents a les Antilles, sobretot a Puerto Rico. Astrid Cubano demostra com hi ha un creixement de la riquesa entre els sollerics. Molts aprofitaren la coyuntura per comprar terres als seus compatriotes que retornaren a la metròpoli.

- La majoria dels sollerics que participaren activament en la guerra, retornaren a la localitat. Com a soldats la majoria lluitaren a l'illa de Cuba, a Puerto Rico, els civils sollerics s'organitzaren en milícies per defensar les seves terres.

- La principal causa de mort dels soldats sollerics fou la malaltia.

- Sóller es va organitzar per socórrer als soldats que retornaven, creant una Junta de Protecció al Soldat pròpia, separada de la Junta creada a Palma, amb la qual hi hagué algunes disputes.

²⁴ La producció de rom fou important pel desenvolupament dels sollerics a la regió d'Arecibo, fins que la Prohibició dels anys vint va obligar al tancament temporal dels productes alcohòlics.

6. Annex 1: Sollerics que participaren en les Guerres de Cuba, Puerto Rico i Filipines (1895-1898): amb aquesta llista de noms, és pretén donar compte dels habitants de la localitat que es veren implicats directament en el conflicte com a soldats de l'exèrcit espanyol a les colònies, segurament no hi són tots, ja que no hi ha esmentats els noms dels sollerics residents a dites illes que lluitaren com a voluntaris a les milícies, i que multiplicarien bastant el nombre de persones citades. Aquest llistat ha estat confeccionat segons la informació recollida per Antoni Marimon en la seva tesi doctoral *Les repercussions de les guerres de Cuba i de les Filipines a les Illes Balears*, per Juan J. Negreira en els seus llibres *Mallorquines, menorquines y pitiusos en la Guerra de Cuba (1895-1898)* i *Baleares en la Guerra de Filipinas (1896-1898)*, per les notícies aparegudes al setmanari *Sóller* entre 1896 i 1899 i per documentació recollida a l'Arxiu Municipal de Sóller a la Secció 12, corresponent a informació militar. Així doncs, si es possible, es citen els llinatges i el nom, també el malnom, la graduació militar, el lloc on va lluitar i l'any:

Alcover Bisbal, Pere: Soldat, va morir a Cuba l'any 1897.
Alcover Coll, Jaume: Soldat, mort per malaltia a Pinar del Rio (Cuba) el 1897.
Alondra Malondra, Bartomeu: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Arbona Bauzà, Antoni Rom: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Arbona Bauzà, Josep: Soldat, repatriat de Puerto Rico el 1898.
Arbona Pons, Salvador: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Arbona Rullan, Guillem: Soldat, repatriat de Puerto Rico el 1898.
Arbona, Francesc: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Arbona, Jordi: Mariscal, repatriat de Cuba el 1898.
Armet Pons, Salvador Passal: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Barceló Vicens, Josep: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Bennassar Bonaventura, Josep: Soldat, repatriat de Puerto Rico el 1898.
Bennassar Joy, Damià: Va partir el novembre de 1895, repatriat de Cuba el març de 1898.
Bennassar Roig, Damià: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Bernat Magraner, Josep: Soldat, mort per malaltia a l'Havana (Cuba) el 1898.
Bisbal Oliver, Joan: Soldat, va partir el 1896, mort a Santiago de las Vegas.
Busquets Quetglas, Joan: Soldat, repatriat de Filipines el 1899.
Canals Llobera, Antoni: Soldat, repatriat de Filipines el 1897 per malaltia.
Canals Vidal, Antoni Corraixó: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Capdellops, Miquel: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Carbonell Rosselló, Onofre: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Casal Ripoll, Antoni: Soldat, va morir per malaltia l'any 1897.
Castanyer Alcover, Francesc: Sergent, repatriat de Filipines el 1898.
Castanyer Bennassar, Andreu: Soldat, repatriat de Cuba el 1897, per malaltia.
Castanyer Bernat, Andreu Moliné: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Castanyer Mayol, Miquel: Soldat, mort per malaltia a l'Havana (Cuba) el 1896.
Castanyer Palou, Pau/Pere: Soldat, repatriat de Cuba el 1898, condecorat.
Chimenis Rullan, Bartomeu: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Coll Mayol, Maties Carol: Soldat, vengut de Cuba el 1897.

Coll Miquel, Pere: Soldat, repatriat de Filipines el 1899.
Coll Oliver, Francesc: Soldat, repatriat de Cuba (o Puerto Rico) el 1898.
Coll Oliver, Jaume: Soldat, repatriat de Puerto Rico el 1898.
Colom Arbona, Bartomeu: Soldat, va lluitar a Cuba.
Colom Arbona, Miquel: Soldat, repatriat de Cuba (o Puerto Rico) el 1898.
Colom Oliver, Guillem: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Darder Vicens, Bartomeu *Penjat*: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Dolç Casanovas, Ramon: Soldat, mort per malaltia a Santiago (Cuba) el 1897.
Dolç Huguet, Jordi: Soldat, mort per malaltia a l'Havana (Cuba) el 1897.
Ensenyat Colom, Josep: Soldat, mort a l'Havana el 1897.
Estades Joy, Jaume: Soldat, mort a San Juan (Puerto Rico) el 1898.
Ferrà Colom, Lluç: Soldat de cavalleria.
Ferrer Vadell, Pere: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Forteza Segura, Jaume: Soldat, mort per malaltia a Santa Clara (Cuba) el 1897.
Fortuny Moragues, Ignasi (*des Celler*): Capità d'Ingeniers, mort en combat a Las Vasayas (Filipines) l'any 1898.
Frau Vich, Antoni: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Frau Vila, Antoni: Soldat, repatriat de Puerto Rico el 1898.
Frontera Oliver, Bartomeu: Capità repatriat de Cuba el 1898.
Magraner Pons, Pere: Soldat, pertanyia a capitania de Yerbas.
Marquès Canals, Miquel: Soldat, mort a Santiago de las Ventas (Cuba) el 1897.
Marquès Palou, Miquel: Tinent del Regiment Regional de Palma. Fou enviat a Puerto Rico el maig de 1895.
Mas Casanovas, Ramon: Soldat, mort a Cuba l'any 1898.
Mayol Frau, Francesc: Soldat, repatriat de Puerto Rico el 1898.
Mayol Oliver, Joan: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Mir Ripoll, Bernat: Artiller, repatriat de Cuba el 1898.
Morey Perelló, Sebastià: Soldat, va lluitar a Cuba.
Muntaner Frau, Joan: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Muntaner Pastor, Bartomeu: Soldat, repatriat de Puerto Rico el 1898.
Oliver Ferrer, Pau: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Oliver Ferrer, Pere: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Oliver Vicens, Ramon: Soldat, mort per malaltia a Güira de Melena (Cuba) el 1897.
Palou Palou, Sebastià: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Palou, Mateu: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Pastor Ballester, Francesc: Soldat, repatriat de Puerto Rico el 1898.
Pons Rullan, Josep: Capità, condecorat i repatriat de Cuba el 1898.
Pons, Josep: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Porta, Francesc: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Puig Busquets, Antoni: Soldat, va lluitar a Cuba els anys 1895-96, va morir a la Península l'any 1896.
Puig Puig, Francesc: Soldat, mort a Regla (Cuba) l'any 1898.
Puig, Josep: Soldat, repatriat.
Ramis Colom, Benet: (de Biniaraix) Soldat, repatriat de Cuba l'any 1898.
Ripoll Ferrer, Cristòfol *Roega*: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Rius, Josep: Soldat, repatriat el 1899.

Roca Rosselló, Gabriel: Soldat, repatriat de Filipines el 1897/99.
Roig Escandell, Miquel: Soldat, va pertànyer al Batalló Provisional de Cuba, repatriat.
Roig Perelló, Joan: Soldat, mort a Santiago de Baños el 1898.
Rullan Ferrer, Sebastià: Soldat, va lluitar a Cuba. Repatriat.
Rullan Mir, Bartomeu Cuxí: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Sastre Florit, Antoni: Soldat, mort per malaltia a Santiago de las Ventas el 1897.
Seguí Castanyer, Bartomeu: Soldat, repatriat de Cuba el 1897.
Seguí Castanyer, Damià: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Serra, Joan: Soldat, repatriat de Filipines el 1899.
Soler Morey, Josep: Soldat, repatriat de Cuba el 1898.
Tocho Garrido, Manuel: Soldat, repatriat de Filipines el 1899.
Tomàs Tomàs, Joan: Soldat, repatriat de Filipines el 1899.
Valdes Albertí, Sebastià: Soldat, repatriat de Cuba el 1899.
Valls Valls, Francesc: Soldat, repatriat el 1899.

7. Bibliografia

- AA.VV., *El moviment associatiu balear a l'exterior*, Palma, Col·lecció "Els camins de la quimera", 2001.
- ARBONA, Miquel, *Converses solleriques. Un poc cada setmana (1964-1974)*, Ciutat de Mallorca, editorial Moll, 1977.
- BERNAT JOY, Catalina, *L'anhel de tornar a Sóller. Emigrants: canvi social i progrés econòmic*, Sóller, El Gall Editor, 1999.
- CIFRE DE LOUBRIEL, Estela, *La formación del pueblo puertorriqueño. La contribución de los catalanes, balearicos y valencianos*, San Juan, Instituto de Cultura Puertorriqueña, 1970.
- CUBANO IGUINA, Astrid, *Un puente entre Mallorca y Puerto Rico: la emigración de Sóller (1830-1930)*, Colombres (Asturias), Colección "cruzar el charco", Fundación Archivos Indianos, 1993.
- ENSENYAT I JULIÀ, Jaume, *Mallorquins a Puerto Rico*, Palma, Col·lecció de Balears i Amèrica, 13, 1992.
- FERRÀ I MARTORELL, Miquel, *Sollerics arreu del món. Imatges d'ahir*, Palma, Miquel Font Editor, 1992.
- MARIMON RIUTORT, Antoni, *La crisi de 1898 a les Illes Balears*, Palma, El Tall, 1997.
- *La política colonial d'Antoni Maura. Les colònies espanyoles de Cuba, Puerto Rico i les Filipines a finals del segle XIX*, Palma, Edicions Documenta Balear, 1994.
  - *Els balears en les guerres de Cuba, Puerto Rico i les Filipines*, Barcelona, Barcanova, 1996.
  - *L'emigració a Cuba i Puerto Rico després de 1898*, Palma, dins "El Mirall", núm.75, 1995.
  - *L'emigració mallorquina a Puerto Rico (1890-1920)*, Palma, dins "Las migraciones del siglo XX", Universidad de Alicante, 1999.
  - *Les repercussions de les guerres de Cuba i de les Filipines a les Illes Balears*, tesi doctoral, UIB, 1993.

I Jornades d'Estudis Locals

- MAYOL ALCOVER, Esperança, *Islas*, Palma, Impremta Mossèn Alcover, 1976.
- NEGREIRA PARETS, Juan J., *Baleares en la Guerra de Filipinas (1896-1898)*, Palma, Leonard Muntaner editor, 2006.
- *Mallorquines, menorquines y pitiusos en la Guerra de Cuba (1895-1898)*, Palma, Olañeta Editor, 1998.
- PEÑARRUBIA, Isabel, *Mallorca davant el centralisme (1868-1910)*, Barcelona, Curial, 1980.
- RULLAN I MIR, Josep, *Guía de Sóller*, Sóller, Imprenta La Sinceridad, 1898.
- SAMARRIA, Tomás, *Lealtad y nacionalidad. Catálogo de catalanes, valencianos y baleares residentes en Puerto Rico tras el cambio de soberanía de 1898*, San Juan (Puerto Rico), PR Books, 1999.
- SERRA BUSQUETS, Sebastià. *L'emigració de les Illes Balears, dins 1898 la fi d'un món*, (coordinat per Guillem FORTEZA i Bartomeu Llinàs), Palma, Govern Balear, Conselleria d'Educació, Cultura i Esports, 1998.
- VICENS CASTANYER, Antoni, *Sollerics a França (1870-1940). Passions i Quimeres*, Palma, El Tall, 1993.

8. Altres Fonts:

- Arxiu Municipal de Sóller (AMS), Secció 12, Militar:
- Correspondència Militar Vària 1895-1899, lligalls 2299-2300.
  - Zona de Reclutament de Balears, lligall 2293.
  - Comissió Mixta de Reclutament, lligall 2294.

Setmanari *Sóller* : anys 1895-1900.